

# Kvarnstenarna från Lädersättra

Utbyggnaden av Mälarbanan mellan Tomtebodas och Kallhäll innebär flera intressanta utgrävningar. I Lädersättra har man hittat välbevarade kvarnstenar som berättar om en gammal jordbruksbygd. Men det är alltid med en viss klivenhet man tar objekten ur marken, skriver kultursekreterare Ingrid Kennerstedt Bornhall.

Ett stort projekt som på olika sätt kommer att sätta sin prägel på Järfälla är byggandet av två nya järnvägsspår mellan Tomtebodas och Kallhäll. Banverket planerar här för Mälarbanan och vid bland annat Lädersättra i Kallhäll innebär det att bytomten, det vill säga platsen för gården, delvis hamnar under den nya spårdragningen.

## Undersökningar i Lädersättra och Äggelunda

Därför har nyligen arkeologiska förundersökningar gjorts vid Lädersättra liksom vid Äggelunda i Barkarby. En förundersökning syftar till att ta reda på vilken typ av fornlämning det rör sig om och hur stor utbredning den har. Däremot gräver man inte ut själva fornlämningen, utan det görs senare i den så kallade slutundersökningen om länsstyrelsen bedömer att en sådan behövs, vilket i sin tur beror på fornlämningens ålder och karaktär.

Arkeologiska undersökningar känns ofta lite klivna. Fornlämningar som legat på samma plats i många sekel försvinner för alltid. Samtidigt får vi ny kunskap om platsen och om de människor som levde där – och kanske också intressanta fynd.

Ett sådant gjordes i början av juni i ett söschakt nedanför den plats där det sista boningshuset på Lädersättra låg. Byggnaderna revs så sent som 1970 men gården är känd sedan 1500-talets början. Fyndet bestod av de båda stenarna till en vridkvarn.

## Började användas under medeltiden

En vridkvarn består av en undre sten som kallas lig-gare och en övre sten som kallas löpare. Löparen har ett handtag så att den med handkraft kan vridas runt under malningen. Den övre stenen bärs upp av ett horisontellt trästycke (kvarnseglet) och i den undre sitter ett lodrätt trästycke fäst för att balansera konstruktionen. Vridkvarnen började användas i det romerska riket århundradena efter Kristi födelse och spreds så småningom även till Norden.

Under medeltiden blev det vanligt



Kvarnstenarna hittades under utgrävningar inför utbyggnaden av Mälarbanan. Nu finns de att se på Görvälns gårdsmuseum. Foto: Järfälla kommuns bildarkiv.

att stenarna räfflades för att kvarnen skulle bli mer effektiv. Bland bönderna var vridkvarnarna i bruk ända in på 1800-talet, trots att det fanns både väderkvarnar och vattenkvarnar. Men vridkvarnarna kunde användas för att mala mindre mängder säd till husbehov och dessutom behövde man inte betala skatt för dem.

Hur gammal vridkvarnen från Lädersättra är vet vi inte. I schaktet där den låg fanns inga andra fynd som skulle kunna ge en närmare datering. Båda delarna är mycket välbevarade och har en fin räffling. En gissning är att den är från 1700-talet. Man kan också fundera över varför den hamnade i jorden – det verkar inte ha varit av en slump.

När kvarnstenarna hittades var det ännu oklart om länsstyrelsen skulle kräva att bytomten skulle slutundersökas.

Om det inte skulle bli någon slutundersökning skulle kvarnstenarna få ligga kvar när schaktet lades igen. De skulle då säkerligen ha krossats till grus när arbetena för de nya spåren satte igång, något som hade varit oerhört tråkigt. Länsstyrelsen, som gjorde förundersökningen, såg också gärna att kvarnstenarna togs om hand. Lösningen blev att kvarnstenarna flyttades till Görvälns

gårdsmuseum, som drivs av Järfälla hembygdsförening. Där visades de för första gången upp i samband med Görvälnsdagen den 6 juni i år. Förutom att gårdsmuseet innehåller många föremål med anknytning till jordbruket så finns även en annan koppling, eftersom Lädersättra tillsammans med flera andra gårdar under flera hundra år brukades under Görväln.

## Bevara för framtiden

Det viktigaste skälet till att kvarnen flyttades till museet är förstås att den bevaras för framtiden så att Järfällabor och andra intresserade får möjlighet att se den. Det har säkerligen funnits många vridkvarnar på gårdarna runt om i Järfälla men ingen tycks ha bevarats, med undantag av denna. Men kvarnen från Lädersättra är inte bara ett spännande och välbevarat arkeologiskt fynd med lokal anknytning, utan också ett vackert utformat bruksföremål – och en påminnelse om en tid då man bokstavligen fick göra skäl för uttrycket ”från ax till limpa” för att få sitt dagliga bröd.

Länsstyrelsen beslutade senare att det inte blir någon slutundersökning av Lädersättra bytomt. Däremot kommer flera förhistoriska gravar i närheten att slutundersökas, liksom ett gravfält vid Äggelunda i Barkarby. Så vi kan se fram mot nya spännande fynd!

Ingrid Kennerstedt Bornhall,  
Järfälla Kultur



Utbyggnaden av Mälarbanan kommer att innebära färre försenade pendeltåg. Foto: Banverket.